

**MU
LLE
RES**

MU LLE RES

Ás nosas nais, avoas, amigas e compañeiras da vida.

MULLERES DE VIVEIRO

Brisa de frescura no Cantábrico.
Leda, garimosa e divertida.
De natureza infinita e incomparable,
montes bravos e praias de area
fina. Con historia e tradicións
centenarias , perpetuadas no tempo
e no espazo, protexidas polas súas
murallas empedradas, apertada e
defendida, polas súas xentes
humildes, sinxelas.

Así é a nai vila de Viveiro que rende
homenaxe ás mulleres relevantes e
ás populares...pola súa valía.
E adícalles rúas, monumentos,
paisaxes, edificios e prazas que vos
mostraremos a través desta guía.

Elas son o noso máis prezado
tesouro porque dan vida á vida, e
día a día, sentido, valor e gallardía
ás labores cotidiás e ás que
requiren formación creativa.

Invitámoslles a percorrer o noso
Viveiro e coñecer as **Mulleres de
Viveiro**.

**¡Vaia o noso recoñecemento, a
todas elas e as moitas que
faltarían!**

Mariña Gueimunde

MU
LLE
RES

MULLERES DE VIVEIRO

“Hai unha muller ó comezo de tódalas grandes cousas”
(A. de Lamartine).

A historia escríbese en feminino. Estes son os nomes femininos con vínculo a Viveiro, tanto por nacemento ou familiaridade. Algunhas das nosas rúas teñen nome de muller dende hai anos o que fai a este pobo pioneiro na loá de mulleres na historia. Cómpre debuxar os exemplos de casos reais e referencias rompedoras.

No ensinanza temos o caso de **María Sarmiento Ribadeneira**, a “latina galega” a primeira en montar unha escola en Galicia sen sustento da igrexa, existente dende 1597 ata 1840. Tamén **Margarita Pardo de Cela**, que testou para facer unha Cátedra de Artes Liberais (Filosofía) no Convento de Santo Domingo activa dende 1696 ata 1835. A **María de las Alas Pumariño** fundadora do Convento das Concepcionistas no 1601. A **Rita Lago Robles** que de colgar os hábitos lega os seus bens para fundar en 1915 na súa casa patrucial, a escola e comedor do Colexio da Inmaculada, Cristo Rey, hoxe aínda latente. Ou **Antonia Trobo Rodriguez** creando un centro bastante completo na Abelleira de Galdo en 1921.

MU
LLE
RES

MULLERES DE VIVEIRO

Nas letras destaca no XIX **Camelia Cociña**, poetisa membro de varias academias como a malacitana, igualadina ou mont-real de Toulouse, con premio do ateneo. No teatro afeccionado galeguista **Teresa e Micaela Chao Maciñeira**, caras visibles das Irmandades da Fala femininas, casadas ambas cos Vilar Ponte. **Luz Pozo Garza**, poeta insigne e membro da Real Academia Galega.

Nas Artes, a surrealista, xenial e internacional María Gómez González, **Maruja Mallo**. Ou **Julia Mingullón** de quen se sospeita está soterrada aquí, onde pasou longas estancias, quizais a nosa natureza e estampas costumistas servíronlle como fonte de inspiración.

Na ciencia destaca a primeira muller e facer o bacharelato e ser licenciada en Farmacia de Galicia, **Manuela Barreiro**. E como non a matrona de Celeiro, **Dolores Salgueiro**, a “Chitona”, que tantas almas axudou a traer.

Ata temos unha viaxeira peregrina a Terra Santa que rematou sendo beata, o destapar o seu cadaleito e atopar o corpo incorrupto ó que se lle atribuíron milagres, **Constanza de Castro y Ossorio**.

MU
LLE
RES

MULLERES DE VIVEIRO

E non nos esquezamos dos de miles de nomes anónimos que contribuíron a construír a sociedade co seu esforzo. Mestras das escolas, mineiras da Silvarosa, as do Campo agro-gandeiro, as do mundo do mar, peixeiras e conserveiras, as mulleres do téxtil do liño, la ou coiro, as emigrantes de ultramar, as da gastronomía, con panadeiras, pasteiras e cociñeiras. E un longa corda de mesteres.

Na actualidade coñecemos tamén veciñas de éxito nas súas áreas, que loitan e traballan por facer un mundo máis libre, igual e mellor.

Todas elas, **As Mulleres de Viveiro**, que conforman un valor único, un mundo, a cultura dunha comunidade ou capital humano que se asentada nas beiras do Landro durante máis de dous milenios. Elas son as nais, avoas, compañeiras e amigas, elas son a vida.

MU LLE RES

Antonio Lage-Seara

MARUJA MALLO

Ana María Gómez González.
Viveiro, Lugo, 5 de xaneiro de 1902, Madrid, 6 de febreiro de 1995. Foi unha pintora surrealista española. Artista de vangarda, da xeración do 1927.

Viaxou por Europa e América, cun recoñecemento amplo. Coñeceu e fixo amizade con figuras coma Dalí, Lorca, Buñuel, Alberti, Breton, Picasso, Ortega y Gasset, Neruda...

A nivel plástico a súa obra é considerada das mellores do movemento. A nivel de transgresión foi unha figura importante para a defensa da muller, pertencendo ó que se chamaría “Las sin sombrero”.

1982, Medalla de Ouro ó mérito nas Belas Artes. Premio de Artes Plásticas de Madrid.

1990, Medalla de Ouro da Comunidade de Madrid.

1991, Medalla de Galicia.

A rúa que sube dende Constanza de Castro a Nicolás Cora leva o sue nome.

LUZ POZO GARZA

Luz Pozo Garza.

Ribadeo, 21 de xullo de 1922, A
Coruña, 20 de abril de 2020.

Poetisa española, membro da Real
Academia Galega.

Comezou a estudar en Ribadeo co
pintor Prieto Coussent, ou
aleccionada por Dionisio Gamallo
Fierros.

Coa Guerra Civil vai ós 14 anos ata
Lugo e a Larache, Marrocos.
Volta a Galicia, a Viveiro, e logo
establécese en Vigo e A Coruña.
Estudou Maxisterio e Filoloxía
Románica, ademais de música.
Exercendo a docencia.

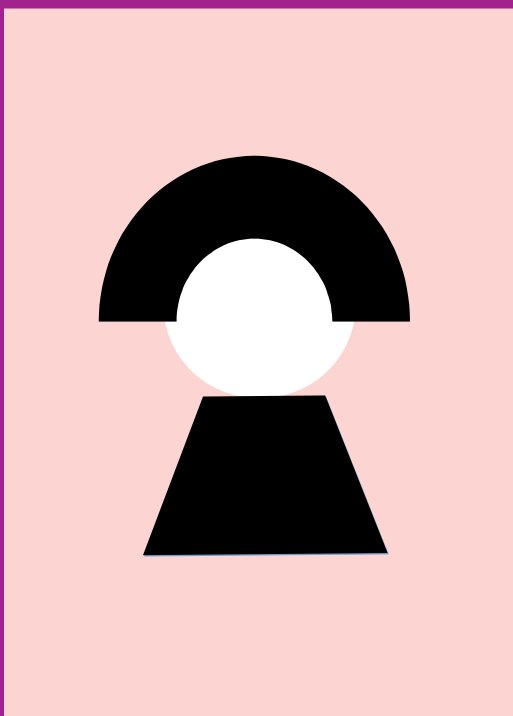
Autora de poemarios e ensaio
Dende 1952 ata o finamento coma:
*O paxaro na boca, Verbas
derradeiras, Concerto de outono, .
Códice Calixtino, Prometo a flor de
loto, Medea en Corinto, As arpas de
Iwerddon, Galicia ferida
Diálogos con Rosalía, Tres poetas
medievais da ría de Vigo...*

A Escola de Idiomas de Viverio,
leva os eu nome.

MARÍA SARMIENTO

María Sarmiento de Ribadeneira.
1529-1563. Señora do Coto de
Malados San Martín de Cerdido
Casou co Capitán Xeral de Filipinas
Gómez Pérez das Mariñas.

Coñecida como a “Latina galega”. Foi a fundadora do “*Colegio Insigne de la Natividad*”, a primeira institución educativa de Galicia independente da igrexa, un centro de gramática e referencia cultural.

No seu testamento deixou constancia de fundar dita institución coa venda dos seus bens, mercando as propiedades ó lado da Ponte que foran de Pardo de Cela para facer a escola. Esta funcionou dende 1597 ata 1840. Case 250 anos na historia de Viveiro nos que pasaron polas súas aulas os máis insignes alumnos e docentes.

Na actualidade a rúa que vai da porta de Carlos V á praza leva o seu nome. Emprazábase a institución na casa vermella reedificada, onde podemos ver o seu escudo de armas. Tamén nomea unha entidade de ensinanza, *I.E.S María S.*

MANUELA BARREIRO

Manuela Antonia Barreiro Pico.
Viveiro, 5 de xuño de 1877, Madrid,
29 de xaneiro de 1953.
Foi a primeira licenciada en
Farmacia da Universidade de
Santiago de Compostela en 1901.

Asimesmo foi a primeira
muller en facer o bacharelato en
Galicia en 1895 con Sobresaínte.

Os orixes familiares son de Ribadeo
pero nacerá en Viviero polo traballo
do seu pai, o pedagogo Facundo
Barreiro Arias.

Loitadora polos dereitos da
muller na libre elección de oficio
e estudos, sábese que mandou un
escrito ó ministro de Instrución
Pública e Belas Artes, defendendo
adicarse a este traballo científico no
que di: *“para el ejercicio de una
profesión que siempre creyó propia
a su sexo y en la que pretende
hallar ocupación útil para sí y para
la sociedad”*. Terá Farmacia dende
1901 ata 1933 na rúa Rodríguez
Murias de Ribadeo, onde hai un
recordo de Sargadelos. Una rúa
leva o seu nome nesta localidade.

JULIA MINGUILLÓN

Julia Minguillón Iglesias.

Lugo, 17 de xullo de 1906 , Madrid, 22 de agosto de 1965. Foi unha pintora española. Cun estilo realista e figurativo. Viviu en Lourenzá xa que o seu pai era farmacéutico alí. Familiar a Viveiro por casamento con Leal Insua, onde pasou longas estadias estivais e dise que aquí repousan os seus restos.

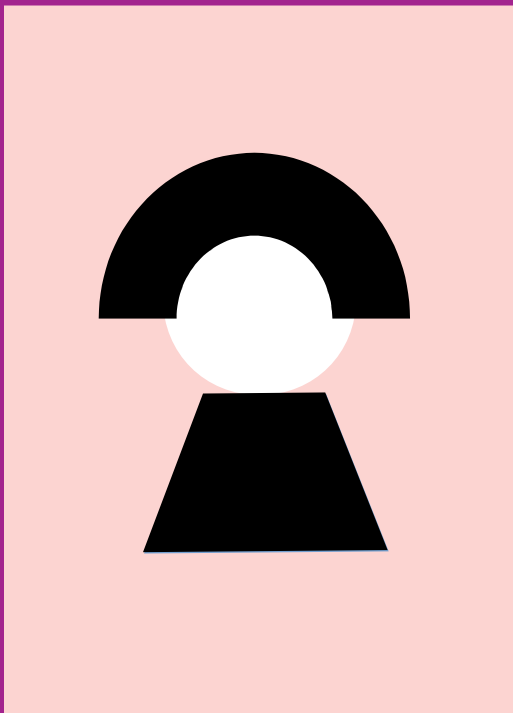
Estudou na Academia de Belas Artes de San Fernando, cunha beca da deputación.

Expuxo no Concurso Nacional de Retratos no 1933, 34 e 41 co que conseguiu Medalla de Ouro coa súa obra *Escuela de Doloriñas*, por entón a única muller en acadalo. Premio do Círculo de Belas Artes de Madrid, no 1948.

Na súa obra os principais motivos son a paisaxe, natureza, relixión, retratos e escenas. Deixando un amplo legado que viaxou polo mundo. Na actualidade o Museo Provincial de Lugo tenlle adicada unha sala propia.

CONSTANZA DE CASTRO

Constanza de Castro y Ossorio.

Nada no derradeiro terzo do século XV, e finada cara 1491.

Señora do Coto de Silán, Muras,
Casou con Ruiz Díaz de Andrade.

Foi unha Nobre, Beata e viaxeira relixiosa galega. Sábese que realizou peregrinacións a Terra Santa, Xerusalén, e trouxo consigo o Lignum Crucis depositado en Valdeflores. A súa volta morreu e soterrárona con hábitos franciscanos na capela da Vera Cruz.

No 1611 deciden trasladar os seus restos, e coa apertura do sarcófago atopan o corpo incorrupto, intacto coma se o tempo non pasara. O suceso fai que a xente vaia a ver o cadáver, e o traten de milagre, tamén atribúenselle poderes curativos de enfermidades.

Uns anos entón foi beatificada, conmemórase o 14 de xuño. Segue soterra en San Francisco.

A rúa que vai da Praza Maior a Irmáns Vilar Ponte leva o seu nome.

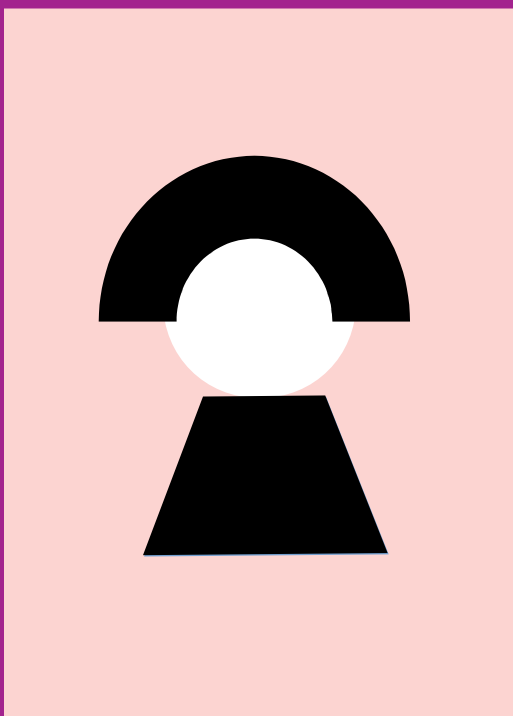

MARÍA DE LAS ALAS

María de la Alas Pumariño.

Foi unha Nobre galega, nada en Viveiro sobre a metade do século XVI e finou un 17 de maio de 1601 .

Filla e neta de Rexedores da Vila os Pumariño. Casada cun Rexedor da Coruña Pérez Parragués das Mariñas. Sobriña de Valdés y Salas Arcebispo de Sevilla e fundador da Universidade de Oviedo.

Cunha considerable boa posición económica, testa un 4 de Xaneiro de 1601 na Trave en Galdo. Nesta manda edificar un Convento dentro das murallas de Viviero, as *Concepcionistas*, no que dispón entren descendentes da súa sangue, pobres e virtuosas, e outras mulleres

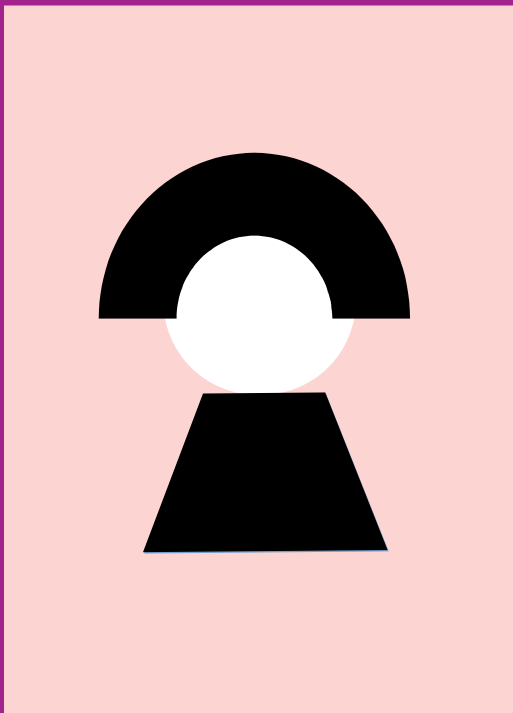
Aínda que ó limiar non se prevía a súa localización na actual, os administradores mercan terreos e casas e emprazan a construción onde hoxe a coñecemos, facendo unha gran obra para Viveiro. Imponente a nivel histórico e artístico Hoxe a rúa coñecida popularmente como calexa das monxas leva o seu nome.

MARGARTIA PARDO DE CELA

Margarita Pardo de Cela y Montenegro

Nada no s.XVII, dunha familia ou apelidos moi ligados a Viveiro. Era filla do Capitán e Rexedor Pedro Pardo de Cela e da súa Dona Isabel de Cora y Montenegro. Seu irmán Andrés ostentou o mesmo cargo que o pai.

Sábese que testa vía o escribán Diego Rodríguez de Gayoso un 10 de Outubro de 1695 para finir un día despois, e será sepultada no mosteiro de San Francisco co hábito da Terceira Orde.

Neste testamento deixa constancia de fundar unha *Cátedra de Artes Liberais* (Filosofía), impartida no extinto Convento de Santo Domingo, unha capelanía e ademais co restante un colexio para nenos pobres, para ler, escribir e contar. Para dito sustento aporta bens en Viveiro, Vieiro, Bravos, Bares, Couzadoiro, San Pedro, Miñotos, San Ciprián, Lieiro, Rúa, Xuances, Celeiro, Faro, Sumoas... Patrimonio considerable para a época. A Cátedra existiu ata 1835 co exclaustro, aínda que no 1813 as rendas do legado xa a facían economicamente inviable. Da nome á rúa que vai da Avd de Cervantes á Praza Maior.

CAMELIA COCIÑA

María de la Purificación Camelia Cociña Rivera.

Tamén de Llansó. Nada en Córdoba en 1847 e finada na década dos 30, escritora galega.

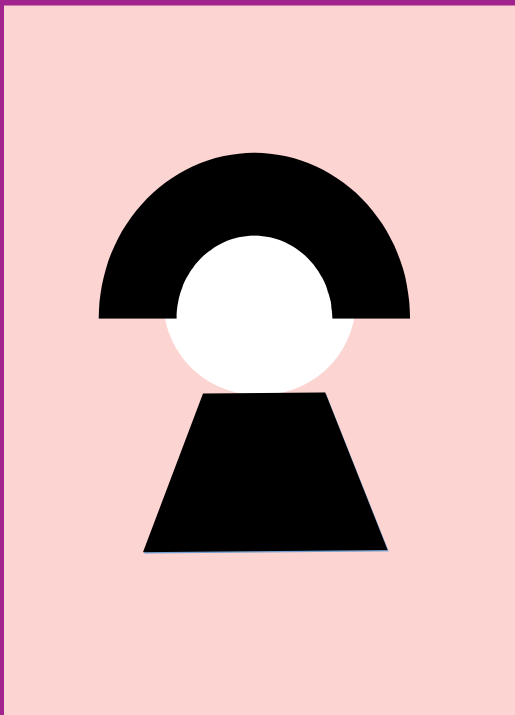
Filla do político de Celeiro, Vicente Manuel Cociña e Concepción Rivera. En 1854 con 6 anos regresa a Viveiro onde estudará. Aquí aprenderá a ler e escribir, base da creación literaria. Ten obra poética coma "El Talismán", "Literatura", "Amor de madre" para *La Unión Gallega*, 1883, para a *Asociación Literaria de Gerona* "Epístola", 1887 e "La primera conquista", 1885, "A Galicia" para *Galicia Moderna*, 1888, en 1909 para *La Vida Gallega* "La guerra del Riff" ou dramas coma "Joya de más valía". Así coma diversas publicacións en revistas.

Premiada en certames coma o de Alba de Tormes, Pamplona ou Girona.

Socia de honra do Centro Gallego de Buenos Aires, Correspondente da Academia Malacitana e da Real Academia de Córdoba, Socia de mérito do Ateneo Igualadino, ou da Academia de Mont-Real de Toulouse.

ANTONIA TROBO

Antonia Trobo Rodríguez.

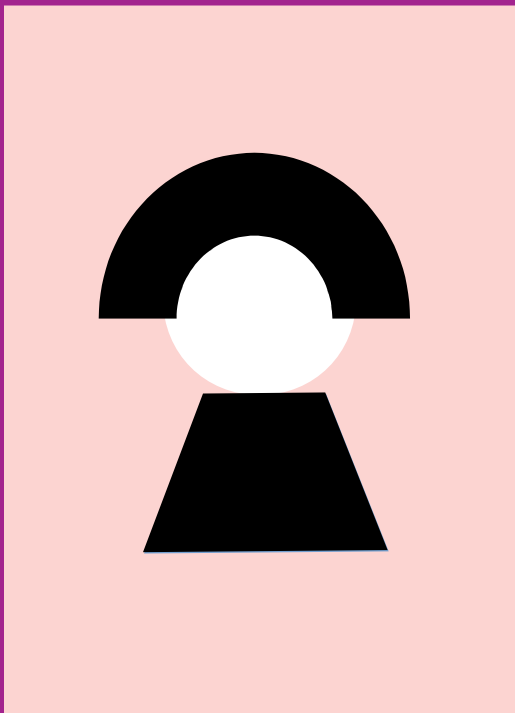
Foi unha filántropa da parroquia Galdo. Nada a finais do século XIX.

Herdou unha considerable fortuna dos seus irmáns taxada en 400.000 pts da época entre as que se atopaban varias inversións coma 166 accións do Banco de España. Con parte destes cartos decidiu fundar unha Escola na Abelleira en 1921.

O edificio ten unha feitura fermosa en forma de U, con decoracións vexetais, un reloxo central, dúas vivendas para mestres, unha sala sanitaria, parte para nenos e nenas, ou biblioteca. Estaba dotada dos medios necesarios para a docencia, como mobiliario e material didáctico. Hoxe a edificación segue impresionando, foi doado á parroquia, na actualidade está ruinoso, catalogado e en mans particulares.

RITA LAGO

Rita Lago Robles Jarel.

Nace en Viveiro un 26 de xaneiro de 1856 e finou un 29 de agosto de 1939. Muller devota e filántropa.

Filla de Manuel Lago Robles e Antonia Jarel. Coñécese pola súa relixiosidade da que deixa constancia en vida.

Fixo doazóns para a virxe das Dores da Terceira Orde dun trono dourado procesional, unha diadema de prata ou arranxos ó mantón de manila.

Ingresou no 1915 no convento Concepcionista, facendo voto de pobreza. Doando os seus bens para facer na súa casa un centro educativo e comedor para nenas, tanto de orixe humilde coma Acomodado. O Colexio da Inmaculada ,Cristo Rey, aínda a hoxe con funcións. O 15 de decembro deste mesmo Ano iniciábase a actividade da escola.

TERESA CHAO MACIÑEIRA

Teresa Paulina Modesta Chao Maciñeira.

Nada na Habana o 24 de febreiro de 1893 e finada na Coruña en 1956.

Activista galega ligada ás Irmandades da Fala, pertence a unha coñecida familia oriúnda do Ortegal. Relacionada con Viveiro e Galicia a onde voltou coa familia en xullo de 1925.

Tamén actuou en pezas dramáticas na Sociedad Gallega de Declamación Rosalía de Castro, ou no Conservatorio Nacional de Arte Galega.

De ideoloxía galeguista, coa súa irmá Micaela foron pioneiras no movemento feminino. Exerceu como vicesecretaria da Sección Femenina das Irmandades da Coruña.

Casou no 1919 con Ramón Vilar Ponte, nai dos Villar Chao.

MICAELA CHAO MACIÑEIRA

Micaela Chao Maciñeira, nada en 1892 e finada o 27 de novembro de 1928 por mor dunha nefrite.

Activista social galega. era irmá de Teresa Chao Maciñeira. Foi unha das fundadoras das Irmandades, na Sección Feminina, exercendo como conselleira primeira.

Traballo que posteriormente desronla Elvira Bao, coñécelles un manifesto da muller galega en resposta a ANME.

Tamén coas Irmandades fixo diversas actividades como formar parte dunha delegación en 1917 a Cataluña.

Afeccionada tamén ó teatro coma súa irmán Teresa, actuando en pezas do Conservatorio Nacional do Arte Gallego. Casou en Agosto de 1918 con Antón Vilar Ponte.

DOLORES SALGUEIRO

Dolores Salgueiro en Celeiro,
foto familia Míguez.

Dolores Salgueiro Fernandez.

Naceu en 1916, en Celeiro,
Viveiro e finou en 2007.

Coñecida como “Chitona”

Nai de 7 fillos, enviuvou moi
nova ós 45 anos.

Foi traballadora das fábricas
de conserva.

A súa labor perante 60 anos,
foi a de apoiar ás mulleres
nun dos momentos máis
complexos, e con apenas
medios, matrona, axudando
a traer ó mundo a centos
de nenos.

A rúa que conduce á piscina
municipal leva o seu nome,
coma homenaxe a súa labor
sanitaria e humana.

AS MESTRAS

Foto escola de nenas.
Viveiro.

As letras e a educación son base fundamental, para o coñecemento e medra social, fai ós pobos máis libres, iguais e mellores.

Neste campo é preciso mencionar o traballo de moitas mulleres en prol da educación. Non só na casa se non fora dela, facendo escola.

Dende os albores do XV son moitas as que loitan por divulgar o coñecemento coma Beatriz Galindo ou Catalina de Bustamente. Pero xa no XIX, e comezos do XX, as pequenas aulas de vilas comezan a ter un rostro feminino para asentar nos nenos a semente da aprendizaxe e a formación.

Exercendo o oficio de mestras nacionais ou nas Escolas de *Viveiro y su Comarca* case 30, ou en pasantías particulares para aprender a ler, escribir ou números.

Sen o seu papel o avance social sería lento e longo.

Grazas a aquelas que deron outra visión, de diversidade e sensibilidade nas aulas que son varios nomes concretos pero cun obxectivo común, a educación.

MULLERES DO MAR

Fábrica de Caraquí 1976

Nun Viveiro, Celeiro ou Covas mariñeiro de orixe a fin, cunha relación de simbiose laboral e natural co mar, as mulleres xogaron un papel constante. Unha temática profunda de estudo.

Son infinidade as que traballaron na conserva, tamén na feitura de aparellos, redes e equipamento. Algunhas ata embarcaron. Tamén dende terra fixeron moitos camiños para a venda do peixe, as *pescantinas* ou *peixeiras*, así coma descargar nas arribadas das campañas. Unha cadea onde o papel foi a chave para procesar, gardar e distribuir o produto.

Os xornais por este traballo eran baixos ou escasos, sumaba ó lombo a carga do campo e a crianza dos nenos.

A desenvoltura económica e levar a renda da casa, fixo que se forxaran matriarcados con elas, fortes e loitadoras eran o piar fundamental da unidade familiar.

MULLERES DO TEXTIL

Muller fiando no liño
no antigo Portomarín.
Foto Concello de Portomarín.
Fonte: portomarínvirtual.es
Dani Míguez.

As profesións do téxtil abranguen varios campos. Sabemos de costureiras, tecedoras de liño ou la, peles, coiros e curtidos e como non de mulleres tamén na venda destes produtos.

Aquí houbo talleres, fábricas e obradoiros en varias parroquias no que traballaron moitas delas.

Lienzos Vivero, ou o traballo do liño foi sustento na comarca dente séculos atrás, constancia documental do comercio internacional destas productos no XVI, ata a súa caída, a finais do XVIII, por motivos das taxas de importación/exportación.

Coñecemos tamén téxtiles en Landrove de Bassol y Cía ou Durán con actividade dende 1850 a 1864 e retomada ata principios do XX por J.Barro. En Xunqueira os curtidos que funcionaron ata 1962, chegando a ser a máis grande de Galicia.

Foron industrias pioneiras para a posterior valoración do mundo da moda e complementos. Sen esquecer o uso necesario e vital de abrigo e reparación de roupa.

MULLERES DA EMIGRACIÓN

Olga Anastasia Bethencourt Gámez,
veciña de Viveiro emigrada a América.

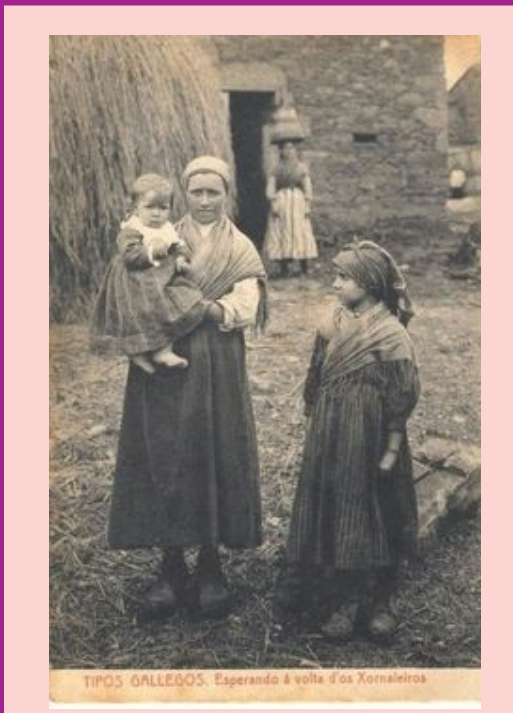
Coñecemos moitos casos, de mulleres que foron camiño de América ou Europa, sobre todo a partir da metade do século XX. Na procura dunha vida mellor, tanto para elas como para os seus. Isto supuxo a emancipación laboral, traer novas ideas rompedoras, ver outras realidades ou desenrolar oficios ata o momento pechados.

Como consecuencia a independencia económica e a poxa polos dereitos. Deixaron pegada nas xeracións posteriores abrindo camiños e portas dun futuro máis próspero.

MULLERES DO CAMPO

A labranza e a gandería , son eixe primario e ancestral para a sociedade. Sen eles o mundo que coñecemos non sería posible.

Nas nosas vilas e aldeas, no noso campo o papel da muller é fundamental, tanto para a sega, prantado ou recollido de alimentos, así como o coidado de animais.

Froitos, millo, matanzas e unha longa lista de traballos nos que participaron como protagonistas de forma activa.

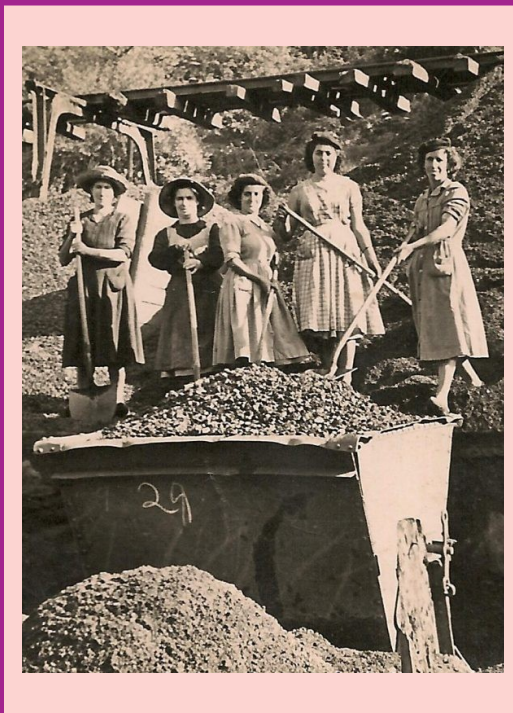
Nunha ampla maioría dos casos como forma de subsistencia, sen recibir salario, nin recoñecemento o que fai aínda maior a louvanza a todas elas.

MULLERES DA MINA

Un oficio descoñecido é que moitas mulleres formaron parte da antiga mina da Silvarosa e Choupin.

A sociedade “The Viveiro Iron Ore Company” foi fundada no 1893, pendindo a concesión de extracción, Kreizner e Massenez. No comezo dirixiuna o enxeñeiro alemán Frederic Staaden e despois Cloos , ata 1914 inicio da II Guerra Mundial. Logo da pausa mercounas Horacio Echevarrieta. Finalmente pasará a mans do Instituto Nacional de Industria no 1951 ata o peche en 1966.

“La mina tiene nombre de mujer”.

Inés Praga Terente,
www.hyperbole.es

Nas minas da Silvarosa traballaron a reo moitas mozas, tanto na administación, picado, limpeza de material, ou na extracción do ferro.

Un duro traballo da muller neste campo , do que pouco se coñece, si se ten estudado na veciña Asturias.

MULLERES DA GASTRONOMÍA

O mundo das cociña está moi ligado á vida social e natural, pola boca entra a saúde e a enfermidade. Así mesmo, temos moita cultura gastronómica dos pratos e produtos da zona que aínda hoxe están nas mesas.

A todas aquelas, que foron moitísimas, que tomaron como oficio e profesión, moi estendida a dos fornos e fogóns.

Atenderon e serviron nos fogares, casas de comidas, pousadas, festas e feiras. Tamén non esquecer as Panadeiras e Pasteleiras. Suaron para traer ás súas familias un salario e sustento.

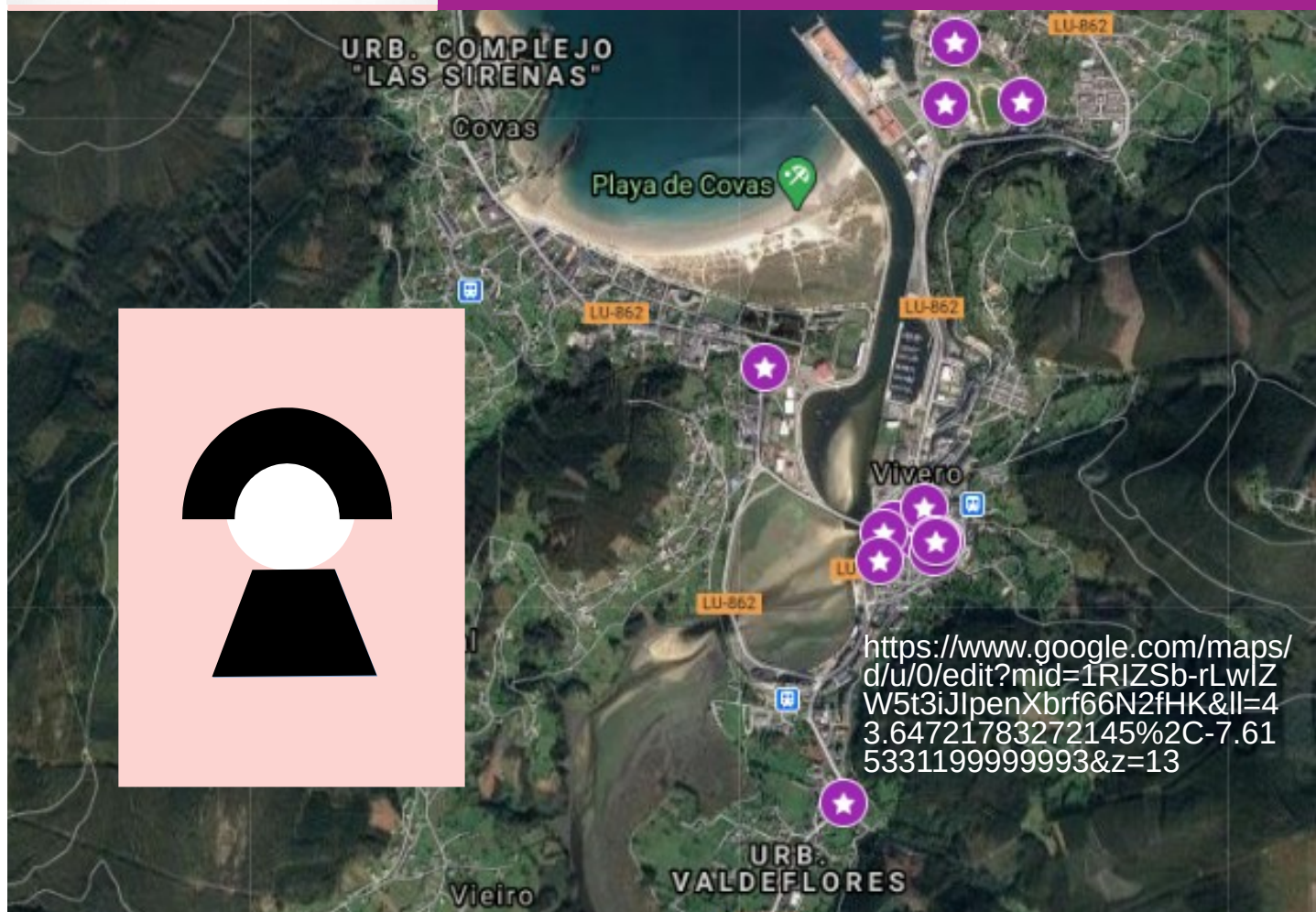
MU LLE RES

ROTEIRO MULLERES VIVEIRO

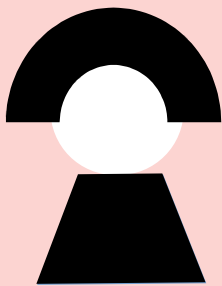
Unha viaxe pola vila a través do Google Maps, onde te atoparás cos sitios de interese, as rúas de nome feminino, ou lugares con relación ás homenaxeadas.

LEE O QR !!!

<https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=1RIZSb-rLwIZW5t3iJlpenXbrf66N2fHK&ll=43.64721783272145%2C-7.615331199999993&z=13>

MU LLE RES

Realización, redacción,
diseño, e maquetación:

Antonio Lage-Seara

Coordinación e dirección:

Mariña Gueimunde González

BIBLIOGRAFÍA E FOTOGRAFÍA

- Wikipedia/Galipedia commons.
- Historia de Viveiro y su Concejo*,
Juan Donapetry, 1953.
- Libro y Guía de Vivero*.
E. Chao Espina 1976.
- *Arquivo Vicente Míguez*.
- *Arquivo familia Vázquez Pozo*.
- Imaxe principal "*Maruja Mallo cubierta de algas*",
1945, Arxentina.
- Imaxe mineiras, "*La mina tiene nombre de mujer*".
Inés Praga Terente en hyperbole.es.
- Imaxe cociñeira: *Cocinas Río*
- Colaboración e mención especial ó
Cronista Oficial de Viveiro Carlos Nuevo Cal

MU LLE RES

